

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“**

**на дисертационния труд
на Биляна Иванова Бъзовска**

Промяна в начина на живот и благополучие

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Професионално направление 3.2. „Психология“

Дисертационният труд на Биляна Иванова Бъзовска представлява внушителен по обем текст от 271 страници текст, от тях 14 страници приложения. Цитирани са 149 заглавия, всички на английски език.

Актуалност на проблематиката

Работата е посветена на сравнително нов изследователски проблем известен като „дауншифтинг“ - ориентация към по-скромен начин на живот. Става въпрос за лица, които търсят доброволна промяна, която включва отказ от финансово възнаграждаваща, но стресираща кариера и избор на по-малко натоварен и по-малко платен, но позволяващ повече себеизразяване начин на живот. Реализирането на тази трансформация варира от смяна на длъжността или насочване към по-нископлатена работа до ревизиране на разбирането на консуматорските тенденции и цялостна промяна на философията на живота.

Сред тези хора съществени са загрижеността за екологичните промени, необходимостта от ограничаване на консумацията, търсене на екзистенциалните измерения на живота с приоритет пред консумирането на материални блага и търсенено на социален статус.

Това са нагласи, които са в унисон с жизнено важни цели на човечеството като поддържането на екологичното равновесие и дори оцеляването на планетата. Все повече се осъзнава необходимостта да се работи систематично за разпространяване на такива идеи и за създаване на съответен на тях начин на живот, в който да се въвличат все повече хора.

Познаване на състоянието на проблема

Темата е разработена грижливо и компетентно, като са анализирани значителен брой изследвания на авторитетни автори в международните научни списания. Направен е анализ на основните направления в третирането на избрания научен проблем. Прави впечатление, че дисертантката познава много добре литературата в областта, умее да анализира обемно съдържание и да прави адекватни изводи.

Структура на дисертацията

Изложението в дисертационния труд е структурирано в кратък увод, три глави, заключение, цитирана литература и приложения. Първата глава включва анализ на теоретичните подходи към изследване на ориентацията към по-скромен начин на живот, личностните аспирации, екологичните убеждения и благополучието. Втората глава е посветена на теоретичната рамка на изследването. Тя включва обосновка на теоретичния модел, цел, хипотези и задачи на

изследването. Подробно са представени методът на емпиричното изследване и инструментариумът, както и дизайнът на пилотното и основното изследване. За разбирането на проблема се прилага интегративен подход, в който са привлечени редица допълнителни обяснителни конструкции като личностни аспирации, екологични убеждения и благополучие, като изследваните личностни характеристики са по модела на „големите пет“.

В трета глава е представено същинското емпирично изследване на дисертацията за взаимовръзките между ориентация към по-скромнен начин на живот, личностни аспирации, екологични убеждения и благополучие. На основата на обзора на литературата е създаден теоретичен модел и са издигнати хипотези, които са проверени в емпирично изследване. Първо е направено пилотно изследване за проверка на методическия апарат, след което и същинското изследване. Основната хипотеза допуска, че между ценностите на доброволната скромност, вътрешните личностни аспирации, екологичните убеждения и аспектите на благополучие ще се наблюдават положителни корелационни връзки. Анализът на данните е направен както в рамките на групата на дауншифтьрите, така и в сравнение с контролна група от лица, които не са предприемали промяна в начина си на живот.

Методики на изследване и достоверност на получените резултати

В дисертацията се разглежда подробно процесът на адаптиране на скалите, с които се изследват основните променливи от теоретичния модел. Използвани са скалите за личностните характеристики по модела на „големите пет“ (Rammstedt & John, 2007), доброволната скромност (Burch, 2000), личностните аспирации (Kasser & Ryan, 1996),

екологичните убеждения (Diener et al., 2000), субективно (Pavot & Diener, 1993) и евдемонично благополучие (Waterman et al., 2010). Голямата част от тях се използват в български условия за първи път. Проведени са конформаторен факторен анализ и анализ на вътрешната консистентност на скалите. Представени са характеристиките на българската извадка по скалите на всеки от използваните инструменти. Скалите показват много добри психометрични характеристики.

Създаденият интегративен модел е проверен чрез емпирично изследване. Общият брой на участниците в него е 265 човека. Проведени са серия корелационни анализи, чрез които са установени корелационни връзки между ценности на материалната скромност, благополучието и личностни черти, като се сравняват групата на дауншифърите и контролната рупа.

За по-пълно разбиране на взаимните влияния на изследваните конструктори са проведени и серия от медиаторни анализи. На базата на резултатите за ефектите на ценностите на доброволната скромност върху различни аспекти на субективното и евдемоничното благополучие се анализира опосредстващата роля на вътрешните и външни личностни аспирации и екологичните убеждения. На тази основа са направени изводи за сходствата и различията между лицата, определени като дауншифъри и тези от контролната група.

Моделът на изследването, хипотезите и избраните методи за диагностика на включените променливи са убедителни и иновативни. Методите за анализ на получените данни съответстват на общоприетите изисквания. Резултатите са оригинални.

Работата е написана професионално, с добър език и стил. Личи добра теоретична подготовка в областта на дисертационния труд.

Научни приноси

Ще отбележа само някои от основните научни приноси, като подчертавам, че приносите изложени от авторката са адекватни на постигнатите резултати.

Дисертацията е посветена на сравнително нов феномен в психологическата литература. Направен е подробен анализ на теоретичните подходи към третирането на ориентацията към по-скромнен начин на живот и нейната връзка с екологичните убеждения и аспирациите (вътрешни и външни).

Направен е анализ на някои от причините за съзнателно редуциране на доходите и до голяма степен на социалния статус, което е неизследвана тема в българската психологическа литература.

Показани са редица връзки, които разкриват взаимодействията на личностните особености, мотивацията, убежденията, ценностите и благополучието, което създава цялостна картина за разбиране на осъществяването на една кардинална житейска промяна. Установени са и поредица медиаторни ефекти, отразяващи фини разграничения в разглежданите взаимодействия.

Адаптиран е детайлизиран инструментариум за изследване на доброволната скромност в българските културни условия. Формираната батерия от въпросници е съставена от най-съвременния наличен инструментариум.

Публикации по дисертационния труд

Дисертацията е публикувана в съществените си части в общо четири самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд. Една от тях е студия в Годишника на Софийския университет, другите

три – публикувани пълни доклади в сборници от международни конференции.

Има и две публикации на теми извън дисертацията, съвместни с научния ръководител.

Автореферат

Представеният автореферат отразява коректно основното съдържание и научните приноси на дисертационния труд, разработен е много добре и може да бъде публикуван за официална защита.

Заключение

На основа на тези достойнства на работата, в качеството си на рецензент, считам, че работата на Биляна Иванова Бъзовска отговаря на условията за присъждане на научната и образователна степен "Доктор" в научното направление 3.2 „Психология“.

София, 12 март 2018 г.

ПОДПИС:

Проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева